

TRIMATĖ TEISININKO PROFESIJOS KRIZĖS PROBLEMA

Prof. dr. JULIJA KIRŠIENĖ

Vytauto Didžiojo universiteto Teisės fakulteto Privatinės teisės katedra
El. p. j.kirsiene@tf.vdu.lt

Straipsnis pateiktas 2015 m. vasario 9 d.,
parengtas spausdinti 2015 m. gruodžio 18 d.

DOI: 10.13165/JUR-15-22-2-01

Santrauka. Teisininko profesijos krizė pasauliniame diskurse yra vertinama kaip trimatė problema, susidedanti iš teisininkų profesijos vertybių kaitos, visuomenės nepasitikėjimo teisininkais ir pačių teisininkų nepasitenkinimo savo profesija. Straipsnyje analizuojama, kaip teisininko profesiją Lietuvoje paveikė politinių ir ekonominių pokyčių procesai, ar profesinėms vertybėms daro įtaką pakitusios teisiųjų paslaugų rinkos sąlygos, kodėl labai paplitusios teisininkų psichologinės problemos? Lietuva, kaip ir daugelis pokomunistinių šalių, šiuo metu įstojusių į Europos Sąjungą, yra kreivės, parodančios visuomenės pasitikėjimą teisine sistema, gale, t. y. beveik dvigubai žemiau už ES vidurkį. Tyrimai rodo, jog teisinė sistema iš dalies nepateisina pokomunistinių visuomenių šalių gyventojų lūkesčių dėl egzistuojančio atotrūkio tarp pasikeitusios politinės sistemos bei mentaliteto lygmenyje įsitvirtinusių mąstymo ir veikimo modelių. Be to, Lietuvoje dominuojant teisininkų profesinio rungimosi modeliui, didėjant teisiųjų paslaugų komercializacijai bei praktikuojančių teisininkų konkurencijai, ryškėja profesinių vertybių nuvertėjimo tendencijos, kurias ateityje dar labiau paskatins teisės aktais suteikta galimybė advokatams reklamuotis ir liberalus privačių teisiųjų paslaugų teikimo reguliavimas. Tyrimai taip pat rodo, kad teisininkai dažniau nei kitų profesijų atstovai kenčia nuo depresijos, priklausomybių ir kitų psichologinę įtampą liudijančių simptomų: nemigos, apetito praradimo ar persivalgymo, nerimo, socialinės atskirties, priešiško ar net paranojos, o siekdami numalšinti nerimą ir stresą piktnaudžiauja alkoholiu, vaistais ir narkotikais. Teisininkų psichologinės gerovės tyrimai Lietuvoje yra neabejotinai reikalingi, nes problemą visų pirma reikia pripažinti ir įvertinti jos apimtį, be to, būtina į ją atsižvelgti jau rengiant teisininkus: daugiau dėmesio skirti ne vien specialiosioms kompetencijoms, bet ir emociniam bei socialiniam intelektui ugdyti.

Reikšminiai žodžiai: teisininko profesija, vertybių krizė, visuomenės pasitikėjimas, teisininkų psichologinė gerovė.

Ivadas

JAV Aukščiausiojo teismo teisėjas Felixas Frankfurteris yra pasakęs: „Teisė yra tokia, kokie yra teisininkai.“¹ Lietuvos teisinėje aplinkoje dažniausiai diskutuojama apie teisės taisykles ir jų įgyvendinimą, tačiau, žinia, net ir pačių pažangiausių taisyklių įgyvendinimo kokybė priklauso nuo tų, kurie jas taiko. Pastaruoju metu, ypač pasauliniu profesiniu ir moksliniu lygmenimis, netyla diskusijos apie teisininko profesijos krizę ir jos ateitį². Teisininko profesija dažnai įvardijama kaip itin pavojinga³, o šios profesijos krizė vertinama kaip trimatė problema, kurios elementai – teisininkų profesinių vertybių kaita, visuomenės nepasitikėjimas teisininkais ir pačių teisininkų nepasitenkinimas savo profesija bei darbu.

Klausimai, kaip Lietuvos teisininkus ir kartu teisę paveikė Lietuvos politinės ir ekonominės transformacijos procesai, ar teisininko profesija šiuo metu patiria krizę, kokią įtaką teisininkų bendruomenei daro pasaulyje jau seniai diskutuojami jų skaičiaus didėjimo, komercializacijos, globalizacijos, technologizavimo ir kiti procesai, bei kaip visi šie minėti reiškiniai veikia teisininkų pasitenkinimą darbu, viešai Lietuvos teisės praktikų ir mokslininkų iki šiol diskutuoti itin mažai, nors neabejotinai yra aktualūs ne tik šios profesijos atstovams, bet ir teisininkais ketinančiam tapti jaunimui bei visai visuomenei. Teisininkų profesijos krizė daro poveikį ne tik teisininkams, bet ir jų klientams bei visuomenei, nes daugėja žalos padarymo klientams atvejų, teisinės sistemos tinkamo ir efektyvaus funkcionavimo kliūčių. Įvertinus teisininkų įtaką valstybės įstatymų leidžiamajai, vykdomajai bei teismų valdžioms, galima sakyti, kad jų profesiniai nesklaidumai mažina visuomenės pasitikėjimą teisine sistema ir minėtomis valdžios šakomis.

Kita vertus, Lietuvos žiniasklaida vis praneša apie teisininkus (teisėjus, prokurorus, advokatus, policininkus), tai nusižengusius neblaivius, tai atėmusius

---

¹ Felixo Frankfurterio laiškas Franklinui Ruzveltui (1927 m. gegužės 13 d.), cituota iš: CARRINGTON, P. D. *Butterfly Effects: The Possibilities of Law Teaching in a Democracy*. *Duke Law Journal*, 1992, p. 742.

² SUSSKIND, R. E. *Tomorrow's lawyers: An introduction to your future*. Oxford: Oxford University Press, 2013.

³ JAMES, C. *Lawyer Dissatisfaction, Emotional Intelligence and Clinical Education*. *Legal Education Review*, 2008, 18, p. 124.

gyvybę sau ar savo artimiesiems, dėl depresijos nesusitvarkančius su savo darbu ir pan., tačiau akivaizdu, kad viešumoje nuskambėję faktai yra tik ledkalnio viršūnė. Šie faktai ir teisininkų darbo kokybė labai priklauso ne tik nuo kiekvieno asmens kompetencijos, bet ir nuo psichologinės būsenos, t. y. kaip konkrečiam teisės profesionalui sekasi susidoroti su itin atsakingo darbo keliamais stresu, įtampos, skubos bei psichologinio spaudimo iššūkiais. Kita vertus, akivaizdu, kad šios problemos yra labai latentiškos ir delikačios.

Teisininkų profesijos krizės klausimai Jungtinėse Amerikos Valstijose profesiniu ir akademinu lygiu plačiai diskutuojami jau nuo 1960-ųjų⁴, vėliau šią temą imta nagrinėti ir kitose šalyse, pvz., Australijoje, Jungtinėje Karalystėje ir kt. Lietuvoje, kaip minėta, ši tema kol kas nesulaukė aktyvesnio mokslininkų ir praktikų dėmesio⁵.

Straipsnyje siekiama išanalizuoti bei įvertinti Lietuvos teisininkų profesijos krizės dimensijas žvelgiant iš globalios perspektyvos, aptariant tokias šiai profesijai aktualias, bet kontroversiškas temas kaip posovietinis mentalitetas, liberalus privačių teisiųjų paslaugų reguliavimas ir teisininkų psichologinis diskomfortas. Tyrimo metu buvo kompleksiskai taikomi įvairūs metodai: lyginamasis, aprašomasis, apibendrinimo bei sisteminės analizės.

1. Teisininko profesijos vertybių krizė

Apie teisininko profesinių vertybių nuvertėjimą Lietuvoje bent jau viešuose pasisakymuose ar straipsniuose kol kas diskutuojama gana fragmentiškai⁶, nors privatus profesinis diskursas apima ir teisininkų profesinės kultūros kaitą, be to, nemažai kalbama ir apie akivaizdžiai dominuojantį pesimistinį požiūrį, kad teisininkų, ypač teikiančių privačias paslaugas, profesinės, etinės vertybės yra kompromituojamos dėl pasikeitusios teisiųjų paslaugų rinkos sąlygų įtakos. Kai kalbama apie kintančią teisiųjų paslaugų teikimo kultūrą, dažniausiai įvardijamos išorinės priežastys: didėjanti konkurencija, teisininkų veiklos ir bendravimo nulemta profesinio rungimosi kultūra, komercializacija, kolegialumo nykimas.

⁴ PEARCE, R. G. Revitalizing the Lawyer-Poet: What Lawyers Can Learn from Rock and Roll. *Widener Law Journal*, Symposium on The Lawyer as Poet Advocate: Bruce Springsteen and the American Lawyer, 2005, 14, p. 910.

⁵ LASTAUSKIENĖ, G. Advokato profesija: prieštaringas jos pobūdis ir kontrolė. *Jurisprudencija*, 2013, 20(4), p. 1473–1491; KIRŠIENĖ, J. Advokato nepriklausomumas teisiųjų paslaugų rinkos komercializacijos kontekste: reliktas ar būtinybė? *Jurisprudencija*, 2014, 21(3), p. 683–706.

⁶ *Ibid.*

Kokybinis tyrimas⁷, kurio vienas iš tikslų buvo nustatyti, kuris etikos modelis dominuoja Lietuvoje (rungimosi, etiško ir padorus teisininko, moralinio aktyvisto ir atsakingo teisininko⁸), parodė, jog rungimusi paremtas teisininko veiklos modelis Lietuvoje aiškiai dominuoja. Rungimasis pirmiausia pasireiškia neretai pernelyg uoliu naudos klientui siekimu, naudojimusi kolegų neapsižiūrėjimu, klaida ar nekompetencija, teisės interpretavimu savo naudai, kartais ir manipulavimu teise. Be to, galimos ir akivaizdžiai neetiškos rungimosi modelio apraiškos, pavyzdžiui, piktnaudžiavimas teise kliento naudai, pasinaudojant kreipimusi į teismą kaip spaudimo priemone ar menkinant kolegos reputaciją, nors kai kurie respondentai pabrėžia, kad tai daugiau išimtys nei taisyklė. Anot respondentų, neetiškumą galbūt lemia itin didelė konkurencija teisinių paslaugų rinkoje, išsilavinimo spragos, klientelizmas⁹.

Teisinių paslaugų rinkos analitikai taip pat sutartinai teigia, kad šiuolaikinė į vartojimą orientuota visuomenė, didėjantis praktikuojančių teisininkų skaičius bei aštrėjanti jų konkurencija, besivystančios technologijos, globalizacija ir kiti veiksniai neabejotinai supurtė teisininko profesijos pamatus¹⁰. Šios tendencijos, regis, išliks ir ateityje, ypač įvertinus tai, kad ir Lietuvoje nuo 2013 m. advokatams teisės aktais buvo suteikta galimybė reklamuoti savo veiklą¹¹.

Kita vertus, privačių teisinių paslaugų teikimas Lietuvoje, palyginti su kitomis šalimis, reguliuojamas labai liberaliai, t. y. daugelį privačių teisinių paslaugų leidžiama teikti ir asmenims, kurie nėra advokatai¹², tad minėtos tendencijos tik dar labiau ryškėja. Advokatams, kurių veikla, vadovaujantis Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymo 4 straipsniu, nėra komercinė ūkinė, tenka konkuruoti su

---

⁷ Kokybinis tyrimas buvo atliktas kaip VDU Teisės fakulteto 2012–2014 m. vykdomo mokslininkų grupių projekto „Teisininkų etikos reglamentavimo bei etinio ugdymo tobulinimo koncepcija Nr. MIP-020/2012“, iš dalies finansuojamo Lietuvos mokslo tarybos, sudėtinė dalis. Kokybiniam tyrimui buvo pasirinktas iš dalies struktūrizuotas giluminis interviu. Individualiuose interviu dalyvavo penkiolika respondentų iš valstybės reguliuojamų teisinių profesijų (teisėjų, prokurorų, advokatų, antstolių, notarų) bei žinomi Lietuvos visuomenės ir žiniasklaidos atstovai.

⁸ Plačiau apie šiuos teisininko vaidmens modelius: BERKMANAS, T.; GRUDYTĖ, E. Teisininkų etikos vertybių realumo ir modeliavimo problemos. *Problemos*, 2014, 85, p. 79–90; KIRŠIENĖ, J.; MALINAUSKAS, V. *Teisininkų etikos modeliai ir jų taikymo praktikoje teoriniai aspektai*. Iš: Viešosios teisės raida: *de jure* ir *de facto* problematika. Vilnius: Mes, 2013, p. 66–89.

⁹ VDU Teisės fakulteto atliktas kokybinis tyrimas, *supra* note 7.

¹⁰ KIRŠIENĖ, J., *supra* note 5, p. 684.

¹¹ Lietuvos advokatų tarybos sprendimas „Dėl advokatų veiklos reklamos naudojimo reikalavimų ir kontrolės tvarkos aprašo patvirtinimo“, patvirtintas 2014-03-13.

¹² Viešosios komunikacijos priemonėse galima rasti daugybę pavyzdžių, kaip reklamuojasi juridiniai ir fiziniai asmenys, teikiantys pačias įvairiausias teises paslaugas, – nuo santuokos nutraukimo, skolų išieškojimo iki įmonių steigimo ir pan.

teisines paslaugas teikiančiais fiziniais asmenimis ir įmonėmis, kurie, siekdami privačių teisinių paslaugų rinkoje įgyti konkurencinį pranašumą, atsikovoti daugiau ar turtingesnių klientų ir tokiu būdu padidinti pajamas, jokių skrupulų neturi.

Teisinėje doktrinoje išskiriant teisininko profesiją iš kitų profesijų ir pagrindžiant, kodėl privačios teisinės paslaugos turi būti licencijuojamos, dažniausiai remiamasi šiais pagrindiniais argumentais:

1. Teisinėje praktikoje tenka priimti sudėtingus sprendimus, todėl būtinas atitinkamas išsilavinimas ir pasirengimas.

2. Klientai, kurie dažniausiai negali tinkamai įvertinti teisinių paslaugų kokybės ir sudėtingumo, turi pasitikėti teisininkais, į kuriuos kreipiasi.

3. Teisinė sistema yra sureguliuota tokiu būdu ir priemonėmis, įskaitant savireguliaciją, kad teisininkai savo funkcijas atliktų kompetentingai, neprarasdami klientų ir visuomenės pasitikėjimo bei gebėdami aukoti asmeninius interesus.

4. Teisininkas turi suderinti tarnavimą kliento interesams su teisingumo sistemos, visuomenės gerovės ir asmeniniais interesais¹³.

Akivaizdu, kad tokioje liberaliai sureguliuotoje teisinių paslaugų rinkoje, kokia šiuo metu egzistuoja Lietuvoje, minėti argumentai neveikia, nes teisinės paslaugas gali teikti ir advokato licencijos neturintys asmenys, kuriems nėra keliami nei atitinkamo išsilavinimo, nei kompetencijos ir etikos, nei tarnavimo kliento, teisingumo sistemos ar visuomenės gerovės interesams reikalavimai. Pasaulyje ir Lietuvoje, atrodytų, nepajudinamai įsitvirtinę advokatų veiklos imperatyvai: nepriekaištinga reputacija, kompetencija, atsakomybė klientui ir visuomenei, nepriklausomumas, interesų konflikto vengimas, konfidencialumas, pareiga sąžiningai ir protingai atstovauti klientui bei jo atsakyti tik dėl svarbių priežasčių, ir kt., asmenims, kuriems leidžiama Lietuvoje laisvai praktikuoti teisę neturint advokato licencijos, yra tik rekomenduojamų pageidavimų sąrašas. Atitinkamai Lietuvos teismų praktikoje pabrėžiama maksima, kad „advokatas, būdamas teisinės sistemos dalis, savo veikloje ne tik turi laikytis įstatymo, bet ir pats ginti įstatymo dvasią, teisingumo ir teisėtumo idealus“, be to, šios profesijos atstovams „taikomi didesni, reiklesni elgesio standartai <...>, nes tik nepriekaištingo profesinio elgesio žmogui gali būti patikėta dalyvauti teisingumo įgyvendinimo procese“¹⁴, šiame kontekste atrodo gerokai nutolusi nuo realybės.

Akivaizdu, kad ši profesinių reikalavimų atžvilgiu visiškai nelygiavertė konkurencija neprideda prie teisinių paslaugų kokybės bei teigiamo teisininko

¹³ PEARCE, R. G. *Professional Responsibility: A Contemporary Approach*. Second edition. The Interactive Casebook Series. St. Paul, MN: West Academic Publishing, 2014, p. 7.

¹⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. vasario 23 d. nutartis civilinėje byloje *V. R. L. v. Lietuvos advokatūra* (bylos Nr. 3K-3-80/2009).

įvaizdžio visuomenėje, juo labiau nepadeda puoselėti teisininko, ypač advokato, profesinių vertybių ir imperatyvų. Pastebėtina, kad notarų ir antstolių veikla yra sureguliuota kur kas griežčiau, nes šie asmenys veikia valstybės vardu ir kaip jos atstovai, tačiau ir jie pritarę, jog profesijos krizė, paslaugų komercializavimas, laukinė konkurencija, profesinių vertybių bei įvaizdžio visuomenėje devalvavimas yra šiandieninės veiklos realija, beje, susijusi ir su visuomenės pasitikėjimu teisininkais.

2. Visuomenės pasitikėjimo teisininkais problema

Lietuvoje iki šiol buvo atliktas ne vienas išsamus visuomenės pasitikėjimo teisėsaugos institucijomis tyrimas, analizuotos itin žemo pasitikėjimo teisėsaugos sistema priežastys¹⁵. Sistemingai pasitikėjimas institucijomis Lietuvoje buvo pradėtas tirti 1993 metais¹⁶. Kaip rodo šie tyrimai, teisėsaugos institucijų patikimumas, palyginti su 1989 m. ir 1999 m., yra sumažėjęs¹⁷ ir mažėja toliau.

Lietuva tarp kitų Europos valstybių pasižymi itin prastais pasitikėjimo teisinėmis institucijomis rodikliais, t. y. pasitikėjimas nacionaline teisės sistema Lietuvoje yra vienas žemiausių tarp visų ES šalių¹⁸. Kita vertus, remiantis „Eurostat“ duomenimis, daugelis pokomunistinių šalių, šiuo metu įstojusių į Europos Sąjungą, rikiuojasi kreivės, rodančios visuomenės pasitikėjimą teisine sistema, gale. Pavyzdžiui, 2013 m. rudenį „Eurostat“ Europos Sąjungos valstybėse atliktas visuomenės nuomonės tyrimas parodė, kad Lietuvoje teisine sistema pasitiki tik 31 proc. respondentų ir šis rodiklis yra gerokai mažesnis nei ES vidurkis – 53 proc.¹⁹ Todėl akivaizdu, kad dabartinis teisininkų vertinimas Lietuvoje rodo nepateisintus visuomenės lūkesčius.

Anot šių reiškinių priežastis analizuojančių autorių, teisinė sistema nepateisina pokomunistinių šalių gyventojų lūkesčių, nes šios visuomenės, veikiamos sovietinio laikotarpio ir tarpukario autoritarinių režimų patirties, vis dar trokšta globėjiškos valstybės, kaip teisingumo ir socialinės lygybės ir apsaugos sergėtojos bei užtikrintojos, vedamos stipraus lyderio, tuo tarpu perėjimas iš planinės prie rinkos ekonomikos lėmė valstybės įtakos mažėjimą²⁰.

---

¹⁵ BURNYTĖ, M. Pasitikėjimas politinėmis ir teisėsaugos institucijomis Lietuvoje. *Teisės problemos*, 2013, 4(82), p. 97–112; DOBRYNINAS, A. *Pasitikėjimo Lietuvos teisėsauga profiliai*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2012.

¹⁶ DOBRYNINAS, A., *ibid.*, p. 73.

¹⁷ *Ibid.*, p. 301.

¹⁸ Justice in EU Report 2013, p. 12–13 [interaktyvus] (žiūrėta 2014-03-01) <http://ec.europa.eu/public_opinion/flash/fl_385_en.pdf>; DOBRYNINAS, A., *supra* note 15, p. 84.

¹⁹ Justice in EU Report 2013, *op. cit.*, 12–13. Tyrimo klausimas: Ar jūs labiau pasitikite, ar nepasitikite teisine savo šalies sistema?

²⁰ BURNYTĖ, M., *supra* note 15, p. 101.

Kita vertus, teisinėse institucijose išlikus „daliai sovietinio laikotarpio politinės nomenklatūros“²¹ ir jų darbo metodams, kurie ne visuomet dera su demokratiniiais principais, atsiranda atotrūkis „tarp eskaluojamų naujos demokratinės sistemos idealų bei akimirksniu nespėjusios pasikeisti politinės ir ekonominės realybės“²². Akivaizdu, kad net ir praėjus daugiau nei dvidešimčiai metų po Sovietų Sąjungos žlugimo ir nepriklausomybės Lietuvoje atkūrimo, Lietuva, kaip ir kitos okupaciją patyrusios Rytų Europos šalys, iki šiol jaučia šios patirties padarinius. Nors pereinamuoju iš totalitarinės į demokratinę valstybę laikotarpiu įvyko esminių politinės ir ekonominės sistemos pertvarkymų, kuriuos dar labiau paskatino stojimas į Europos Sąjungą, tačiau, kaip pažymi pokomunistinėse šalyse pereinamuoju laikotarpiu vykusius reiškinis nagrinėjantys autoriai²³, nepaisant politinės sistemos pasikeitimų individualios ir visuomenės sąmonės kaitos procesai yra daug lėtesni, – „numesti fizinius barjerus yra lengviau nei pakeisti įprastus mąstymo ir veikimo modelius“²⁴. Be to, teisę realiai determinuoja pačių teisininkų asmenybės²⁵, todėl atotrūkis tarp naujos demokratinės tvarkos bei mąstymo ir veikimo modelių, kitaip tariant, mentaliteto yra itin ryškus. Kaip pažymi prof. Meyersas, teisės mokslas yra paremtas ne atradimais, kaip dauguma gamtos mokslų, o sukaupta išmintimi, įgyta per klaidas ir patirtį. Po daugiau nei penkiasdešimties metų okupacijos „teisininkai pokomunistinėse šalyse buvo susipažinę su vienu precedentu: teisininkų profesija, kontroliuojama komunistinio režimo“²⁶. Mokslininkai skiria dvi perėjimo iš totalitarinės į demokratinę valstybę dimensijas. Anot prof. Blomquist, šiame „valstybės statymo projekte“, politinių ir teisinių struktūrų dimensijoje, Lietuvai, kaip ir kitoms į ES priimtoms pokomunistinėms valstybėms, pavyko sukurti suverenią valstybę su jai atstovaujančiomis atitinkamomis institucijomis, tačiau mentaliteto lygmeniu šios valstybės yra arčiau buvusių sovietinių respublikų²⁷.

²¹ *Ibid.*

²² *Ibid.*

²³ BLOMQUIST, H. Legal education, profession and society transition: Reform of Lithuanian legal education. *Review of Central and East European Law*, 2004, 29(1), p. 35–95; MEYER, W. D. Remnants of Eastern Europe's Totalitarian Past: The Example of Legal Education in Bulgaria. *Journal of Legal Education*, 1993, p. 227; MEYER, W. D. Facing the Post-Communist Reality: Lawyers in Private Practice in Central and Eastern Europe and the Republics of the Former Soviet Union. *Law & Pol'y Int'l Bus*, 1994, 26, p. 1019.

²⁴ MEYER, W. D., *ibid.*, *Law & Pol'y Int'l Bus*, p. 1046.

²⁵ CARRINGTON, P. D., *supra* note 1, p. 742.

²⁶ MEYER, W. D., *op. cit.*, *Law & Pol'y Int'l Bus*, p. 1019, 1028.

²⁷ BLOMQUIST, H., *supra* note 23, p. 49.

Pastebėtina, kad vis dar didelė dalis Lietuvoje praktikuojančių teisėjų ir kitų teisininkų įgijo išsilavinimą sovietmečiu²⁸, kita vertus, net jei išsilavinimas buvo įgytas Lietuvai jau atgavus nepriklausomybę, iki šiol sovietinio teisinio lavinimo modeliai vis dar yra labai gyvybingi²⁹, atitinkamai sovietinis teisinis mąstymas ir mentalitetas, nors modifikuoti ir dėl to dar sunkiau atpažįstami, gali būti perduodami naujai teisininkų kartai.

Šios pokomunistinių šalių transformaciją tiriančių mokslininkų išvalgos iš dalies pagrindžia minėtų pasitikėjimo teisine sistema tyrimų Europos Sąjungos šalyse ir Lietuvoje rezultatus, t. y. itin žemą pasitikėjimą teisininkais pokomunistinėse šalyse. Antai kelerius metus Lietuvos visuomenę krėtęs pedofilijos skandalas, žiūrint iš analizuojamos perspektyvos, taip pat pagrindžia neigiamą visuomenės nuostatą ir nepasitikėjimą teisine sistema Lietuvoje. Teisininkai viešai yra kritikuojami bei kaltinami teisiniu nihilizmu, telefonine teise, protekcionizmu, arogancija, manipuliavimu teise ir pačia teisine sistema.

Beje, reikia pripažinti, kad po pastarųjų Lietuvos visuomenę sukrėtusių įvykių teisinės institucijos imasi įvairių priemonių siekdamos atkurti dialogą su visuomene, supažindinti ją su teisiniais procesais, bei, atsižvelgdamos į mokslininkų išvalgas, kad „pasitikėjimas teisėsaugos institucijomis yra didesnis, kai vyrauja įsitikinimas, jog pareigūnai su kitais piliečiais elgiasi pagarbiai, nuoširdžiai ir geranoriškai“³⁰, daugiau dėmesio skirti žmonių aptarnavimo kultūrai (vertinant viešųjų teisėsaugos institucijų (policijos, prokuratūros, teismų) teikiamų paslaugų kokybę, didžiausios kritikos sulaukia teisėsaugos institucijų dėmesys žmogui). Kaip parodė apklausos, net 73 proc. respondentų mano, kad aptarnavimo kultūros stokojama prokuratūros, 66 proc. – teismo, 59 proc. – policijos darbe³¹.

3. Teisininkų psichologinė gerovė

Kaip minėta, trečioji teisininkų profesijos krizės dimensija, aiškiai susijusi ar net išplaukianti iš kitų dviejų, yra pačių teisininkų požiūris į savo profesiją, jų pasitenkinimas darbu bei psichologinė būsena atliekant pareigas. Akivaizdu, kad nuolatinė teisės aktų kaita, vis didėjantys technologinio raštingumo bei kitų kompetencijų, pvz., emocinio intelekto, reikalavimai, auganti konkurencija ir

---

²⁸ SELELIONYTĖ-DRUKTEINIENĖ, S.; JURKEVIČIUS, V.; KADNER, T. The Impact of the Comparative Method on Lithuanian Private Law. *European Review of Private Law*, 2013, p. 959–990.

²⁹ MEYER, W. D., *supra* note 23, *Law & Pol’y Int’l Bus*, p. 1030.

³⁰ BURNYTĖ, M., *supra* note 15, p. 102.

³¹ DOBRYNINAS, A., *supra* note 15, p. 303–309.

bei antstolių garbės teismų ir etikos komisijų bylų analizė³⁶ rodo, kad antai 2006 m. iš keturių teisėjams iškeltų drausmės bylų net trim atvejais pažeidimai buvo padaryti jiems esant neblaiviems, kita vertus, dauguma tokių pažeidimų net nepasiekia garbės teismų, nes viešai prasižengę teisininkai, nelaukdami kolegų verdikto dėl galimo etikos pažeidimo, atsistatydina iš pareigų. Tokiu atveju bylos dažniausiai yra nutraukiamos praradus drausminės atsakomybės subjekto statusą, be to, taip išvengiama kylančių neigiamų padarinių. Tokie teisininkai, kaip rodo praktika, dažnai tęsia karjerą eidami kitas teisines pareigas.

Anot žymaus filosofo ir psichoanalitiko prof. Eriko Frommo, „etikos problemos yra neatskiriamos nuo asmenybės tyrinėjimų, nes mūsų vertybės lemia mūsų veiksmus, jų teisingumu remiasi mūsų dvasinė sveikata ir laimė“³⁷. Akivaizdu, kad minėti nusižengimai ir kiti teisininkų etikos pažeidimai bei darbo kokybė labai priklauso ne tik nuo kiekvieno teisininko profesionalo kompetencijos, bet ir nuo jo psichologinės būsenos bei gebėjimo susidoroti su itin atsakingo darbo keliamais streso, įtampos, skubos bei psichologinio spaudimo iššūkiais.

Teisininkų psichologinės gerovės klausimas plačiai profesiniu ir moksliniu lygiu diskutuojamas Jungtinėse Amerikos Valstijose bent nuo 1990-ųjų³⁸, vėliau šią temą imta nagrinėti ir kitose šalyse, pvz., Australijoje, Jungtinėje Karalystėje ir pan. Tyrimuose dažniausiai analizuojami teisininkų psichologinės gerovės klausimai, priežastys, kodėl teisininkai palyginti su kitų profesijų atstovais išsiskiria pesimizmu, ar ši polinkį lemia teisinis mąstymas, ar prie jo prisideda teisės studijos, ar psichologinė gerovė priklauso nuo emocinio intelekto?

Įdomu tai, kad įvairiose šalyse teisininkų gerovės tyrimų rezultatai buvo panašūs. Pavyzdžiui, JAV ir Australijoje atliktų psichologinių teisininkų profesijos tyrimų rezultatai parodė, kad depresijos atvejų tarp teisininkų yra daug daugiau nei vidutiniškai³⁹. Joanos E. Mounteer JAV atlikti tyrimai parodė, kad teisininkai kenčia nuo depresijos keturis kartus dažniau nei vidutiniškai⁴⁰. Vadinasi, teisininkų

---

³⁶ Teisėjų, advokatų, prokurorų, notarų bei antstolių garbės teismų ir etikos komisijų bylų analizė buvo atlikta kaip VDU Teisės fakulteto 2012–014 m. vykdomo mokslininkų grupių projekto „Teisininkų etikos reglamentavimo bei etinio ugdymo tobulinimo koncepcija Nr. MIP- 020/2012“, iš dalies finansuojamo Lietuvos mokslo tarybos, sudėtinė dalis.

³⁷ FROMM, E. *Žmogus sau: etikos psichologijos tyrimas*. Kaunas: Verba vera, 2008, p. 7.

³⁸ JAMES, C., *supra* note 3, p. 123.

³⁹ SHARPE, M. *The Problem of Mental Ill-Health in the Profession and a Suggested Solution. Alternative Perspectives on Lawyers and Legal Ethics: Reimagining the Profession*. New York: Routledge, 2011, p. 271.

⁴⁰ MOUNTEER, J. E. Depression Among Lawyers. *Colorado Law Review*, 2004, 33, p. 36.

psichologinės problemos yra labai paplitęs ir daug neigiamų padarinių lemiantis reiškinys. Itin dažni tarp teisininkų yra ne tik depresijos atvejai, bet ir tokie simptomai kaip nemiga, apetito praradimas ar persivalgymas, nerimas, socialinės atskirties, priešiško jausmai ar net paranoja, kiti psichologinę įtampą liudijantys simptomai⁴¹. Minėti tyrimai taip pat atskleidė, kad teisininkai dažniau nei kitų profesijų atstovai siekdami numalšinti nerimą ir stresą piktnaudžiauja alkoholiu, vaistais ar narkotikais⁴², o priklausomybių nuo alkoholio bei narkotikų atvejų tarp teisininkų yra beveik du kartus daugiau nei vidutiniškai⁴³. Be to, teisininkai ne tik dažniau kenčia nuo depresijos ir priklausomybių, bet ir mažiau linkę ieškoti pagalbos, net jei ir suvokia turintys problemų⁴⁴, nes dažnai būna įsitikinę, kad jiems niekas negali padėti, be to, baiminasi būsią diskriminuojami kolegų ar darbdavių. Šiuo atveju socialinė atskirtis, kurią patiria dauguma su tokiomis problemomis susiduriančių teisininkų, lemia papildomus veiksnius, dėl kurių tokie dėl psichologinių problemų ar priklausomybių kenčiantys žmonės nesiekia ir nesulaukia tinkamos pagalbos.

Teisininkų psichologinio diskomforto priežasčių analizė taip pat atskleidžia įdomius rezultatus. Pasirodo, diskomfortą lemia ne tik psichologinė įtampa darbe, – jis šaknijas jau nuo universiteto suolo, nes teisinis mąstymas, diegiamas studentams, taip pat prisideda prie teisininkams būdingo pesimistiškesnio požiūrio į gyvenimą. Štai JAV atlikti tyrimai parodė, kad nuo depresyvių nuotaikų kenčiančių studijuoti teisę pasirinkusių asmenų skaičius būna vidutiniškas, tačiau jau po metų teisės studijų jų dramatiškai padaugėja, o nuo depresijos kenčiančių teisės studentų bei praktikuojančių teisininkų skaičius viršijo populiacijos vidurkį nuo dviejų iki keturių kartų⁴⁵. Be to, jau daugiau kaip 40 metų įvairiose šalyse atliekami empiriniai tyrimai rodo, kad teisininkams būdingi tam tikri asmenybiniai bruožai, sprendimų priėmimo modeliai ir netgi skirtinga vertybių sistema. Teisinių išsilavinimą paprastai renkami tam tikro psichologinio tipo asmenys, pasižymintys minėtomis teisininkams būdingomis charakteristikomis⁴⁶. Pavyzdžiui, JAV atlikti

⁴¹ SHARPE, M., *supra* note 39, p. 271.

⁴² *Ibid.*

⁴³ *Ibid.*, p. 272.

⁴⁴ *Ibid.*, p. 271.

⁴⁵ BENJAMIN, G. A. H.; DARLING, E. J.; SALES, B. The prevalence of depression, alcohol abuse, and cocaine abuse among United States lawyers. *International Journal of Law and Psychiatry*, 1990, 13(3), p. 233–246.

⁴⁶ DAICOFF, S. Lawyer, know thyself: A review of empirical research on attorney attributes bearing on professionalism. *Am. UL Rev.*, 1996, 46, p. 1341.

tyrimai parodė, kad teisės studentai yra daug labiau linkę konkuruoti ir dominuoti nei kitų profesijų, pvz., būsimieji inžinieriai, gydytojai ar mokytojai⁴⁷. Be to, pagal JAV keliose teisinį išsilavinimą teikiančiose aukštosiose mokyklose atliktų trejų metų trukmės tyrimų duomenis⁴⁸, studentų nuostatos studijų metu keičiasi: pradedant studijas daugelio jų vertybės buvo orientuotos į siekį būti naudingam visuomenei bei asmeninį tobulėjimą, o studijų metu tokias vertybines nuostatas pakeitė siekis padaryti išpūdį, įgyti prestižinę padėtį ir privilegijų. Be to, dar prieš įstodami į šias profesines studijas dauguma pripažino, kad pagrindinės pasirinkimą lėmusios motyvacijos buvo prestižas ir geras uždarbis⁴⁹. Dažniau tokius motyvus nurodė vyrai nei moterys, kurias labiau įkvėpė altruistiniai motyvai⁵⁰. Tokie tyrimai verčia susirūpinti teisininkų cinizmo, nihilizmo, nepasitenkinimo teisiniu darbu ir depresijos lygiu.

Kitas teisininkams būdingas psichologinis aspektas, prisidedantis prie analizuojamos problemos plitimo, yra tai, kad dominuoja racionalusis (angl. *Thinking*), o ne emocionalusis (angl. *Feeling*) teisininkų psichologinis tipažas. Nenuostabu, – teisinių sprendimų priėmimo srityje racionalų mąstymą ir logiką pasitelkiantys asmenys vertinami labiau nei emocionalieji, kurie pirmiausia „klauso širdies“, nes jiems labiau rūpi ne abstrakčios tiesos ir teisingumo vertybės, bet asmenybė ir tai, kas atitinkamomis aplinkybėmis atrodo teisinga jiems patiems bei teisinės problemos sprendimu suinteresuotiems žmonėms. Pastebėtina, kad racionalių mąstymų (o ši savybė, anot psichologų, priskiriama prie vyriškųjų) pasižymintys teisininkai pagalbos prašymą laiko silpnumo pripažinimu, todėl linkę geriau problemą neigti ir dar labiau grimzti į depresiją ar priklausomybę, nei ją spręsti⁵¹.

Taigi tyrimai pagrindžia neabejotiną teisininkų psichologinės gerovės tyrimų Lietuvoje reikalingumą, nes siekiant pradėti spręsti problemą visų pirma reiktų ją pripažinti ir įvertinti jos apimtį. Sprendimui, žinoma, turėtų būtų taikomos kompleksinės priemonės, kurių pasiūlyti turėtų ne tik teisininkai, bet ir kitų sričių specialistai, t. y. psichologai, sociologai ir antropologai. Bendra teisininkų profesijos krizės priežasčių ir padarinių tyrinėtojų nuomonė yra ta, kad būtina į minėtas problemas atsižvelgti jau rengiant teisininkus. Vadinasi, teikiant teisinį

---

⁴⁷ *Ibid.*, p. 1349.

⁴⁸ SHELDON, K. M.; KRIEGER, L. S. Understanding the negative effects of legal education on law students: A longitudinal test of self-determination theory. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 2007, 33(6), p. 888–895.

⁴⁹ DAICOFF, S., *op. cit.*, p. 1355.

⁵⁰ *Ibid.*, p. 1337.

⁵¹ MOUNTEER, J. E., *supra* note 40, p. 36.

išsilavinimą kur kas didesnis dėmesys turėtų būti skiriamas ne tik specialiųjų kompetencijų, bet ir emociniam bei socialiniam intelektui būdingų gebėjimų ugdymui⁵². Lietuvoje mokslininkai šiomis kompetencijomis domisi dar gana epizodiškai⁵³, nors, pavyzdžiui, emocinio intelekto gebėjimai autorių dažnai įvardijami kaip „asmeninio ir profesinio gyvenimo sėkmės rodiklis“⁵⁴, be to, šie gebėjimai, nors iš dalies ir įgimti, „gali ir turėtų būti ugdomi kaip kompetencija ir kaip kognityvinė bei asmenybės charakteristika“⁵⁵. Autoriai skiria įvairias emocinio intelekto (EQ) sritis, arba gebėjimus, tačiau dažniausiai minimi ir testais matuojami yra šie: 1) asmeninio emocinio intelekto (angl. *Intrapersonal*): savigarbos, emocinės savimonės, atkaklumo ir saviaktualizacijos; 2. tarpasmeninio emocinio intelekto (angl. *Interpersonal*): empatijos, socialinės atsakomybės ir tarpasmeninių santykių; 3) adaptacijos (angl. *Adaptability*): tikrovės testavimo, lankstumo ir problemų sprendimo gebėjimų; 4) mokėjimo įveikti stresą (angl. *Stress management*): streso tolerancijos, impulsų kontrolės; 5) bendro nusiteikimo (angl. *general mood*): optimizmo ir laimės pojūčio⁵⁶. Įdomu tai, kad šie kognityviniai gebėjimai, kitaip tariant, emocinis intelektas, anot prof. Golemano, gali būti kur kas sėkmingiau išsiugdomi net ir suaugusio žmogaus, priešingai nei akademinis intelektas (IQ)⁵⁷.

Pripažįstant šį poreikį, teisininkus rengiančiose mokyklose užsienyje, ypač JAV, daugėja praktinius įgūdžius formuojančių dalykų, klinikinių programų⁵⁸, taip pat ir neformalaus pobūdžio renginių⁵⁹, kurie atkreipia dėmesį į teisininko profesijai būdingus iššūkius ir su tuo susijusius psichologinius aspektus, bei padeda pasirengti šiuos iššūkius atremti.

⁵² Iki šiol studijose ir moksle daugiau dėmesio skiriama akademiniam intelektui (IQ), „tačiau žmogaus sėkmingumui ne mažesnės reikšmės turi ir gebėjimas suprasti bei valdyti savo ir aplinkinių emocijas. Asmuo, turintis aukštą IQ, gali stokoti esminio sėkmės veiksnio – emocinės brandos. Dėl šios priežasties žmogus, turintis puikų išsilavinimą, gerus analitinius įgūdžius, aštrų loginį mąstymą ir pan., gali nepasiekti pripažinimo, netapti lyderiu savo srityje ir nesulaukti sėkmės asmeniniame gyvenime“. LEKAVIČIENĖ, R.; ANTINIENĖ, D. *Emocinis intelektas: matavimo problemos ir galimybės*. Šiuolaikinio specialisto kompetencijos: teorijos ir praktikos dermė, 2013.

⁵³ *Ibid.*, p. 4.

⁵⁴ *Ibid.*, p. 1.

⁵⁵ *Ibid.*

⁵⁶ *Ibid.*, p. 2; KUŠLEVIČ-VERŠEKIENĖ, D.; PUKINSKAITĖ, R. Paauglių emocinis intelektas: psichosocialinių sunkumų, stresinių gyvenimo įvykių bei demografinių charakteristikų analizė. *Socialinis darbas*, 2009, 8(1), p. 84.

⁵⁷ GOLEMAN, D. *Emotional Intelligence*. 10th anniversary trade pbk. ed. New York: Bantam Books, 2005.

⁵⁸ JAMES, C., *supra* note 3, p. 126.

⁵⁹ RHODE, D. L. Legal Education: Rethinking the Problem, Reimagining the Reforms. *Pepp. L. Rev.* 2012, 40, p. 457–459.

Išvados

1. Teisininkų profesijos krizės požymiai, kaip ir visuomenės nepasitikėjimas teisininkais, yra akivaizdūs, todėl būtinas kompleksinis požiūris į tokios krizės priežastis ir padarinius, vertinant pagal šiame straipsnyje atskleidžiamą trimatę perspektyvą.
2. Lietuvoje dominuojant teisininkų profesinio rungimosi modeliui, didėjant teisiųjų paslaugų komercializacijai bei praktikuojančių teisininkų konkurencijai, ryškėja profesinių vertybių devalvavimo tendencijos, kurias ateityje dar paspartins teisės aktais suteikta galimybė advokatams reklamuotis ir liberalus privačių teisiųjų paslaugų teikimo reguliavimas. Nelygiavertė advokatų, kuriems keliami aukšti nepriekaištingos reputacijos reikalavimai bei deleguojama pareiga ne tik laikytis įstatymo, bet ir ginti teisingumo bei teisėtumo idealus, konkurencija su teisinės paslaugas be licencijos teikiančiais asmenimis nepadeda puoselėti teisininko profesinių vertybių ir nuostatų.
3. Lietuva, kaip ir daugelis pokomunistinių šalių, šiuo metu įstojusių į Europos Sąjungą, yra kreivės, parodančios visuomenės pasitikėjimą teisine sistema, gale. Lietuvos rodiklis yra beveik dvigubai mažesnis nei ES vidurkis. Tyrimai rodo, kad teisinė sistema iš dalies nepateisina pokomunistinių visuomenių šalių gyventojų lūkesčių dėl egzistuojančio atotrūkio tarp pasikeitusios politinės sistemos bei mentaliteto lygmeniu įsitvirtinusių mąstymo ir veikimo modelių. Teisininkai dažnai kaltinami teisiniu nihilizmu, telefonine teise, protekcionizmu, arogancija, manipuliavimu teise ir pačia teisine sistema. Teisinės institucijos įvairiomis priemonėmis siekia atkurti dialogą su visuomene.
4. Tyrimai rodo, kad psichologinės teisininkų problemos yra labai paplitęs ir daug neigiamų padarinių lemiantis reiškinys. Teisininkai dažniau nei kitų profesijų atstovai kenčia nuo depresijos, priklausomybių ir kitų psichologinę įtampą liudijančių simptomų, kaip antai nemiga, apetito praradimas ar persivalgymas, nerimas, socialinės atskirties bei priešiško jausmas ar net paranoja, o siekdami numalšinti nerimą ir stresą piktnaudžiauja alkoholiu, vaistais bei narkotikais. Psichologinį diskomfortą lemia ne tik įtemptas darbas, bet ir teisinis lavinimas bei vadinamasis „teisinis mąstymas“, formuojantis pesimistiškesnį požiūrį į gyvenimą.
5. Teikiant teisinį išsilavinimą kur kas didesnis dėmesys turėtų būti skiriamas ne tik specialiųjų kompetencijų, bet ir emociniam bei socialiniam intelektui būdingų gebėjimų ugdymui.

THE CRISIS OF LEGAL PROFESSION AS THREE-DIMENSIONAL PROBLEM

JULIJA KIRŠIENĖ

Vytautas Magnus University, Lithuania

Summary. *The crisis of legal profession in the global discourse is seen as a three-dimensional problem, consisting of changing professionalism values, decline in public opinion of lawyers and lawyer dissatisfaction of profession. The paper analyzes how legal profession in Lithuania was affected by political and economical transformation processes, how professionalism is influenced by changes in the market of legal services and why psychological problems among lawyers are a very common phenomenon. The public opinion surveys show that trust in the national justice systems in Lithuania is significantly lower in comparison to the 28 EU member states average trust level. Research data also reveals that the adversarial model of lawyering is clearly dominant in Lithuania. Adversarialism primarily manifests itself by often too zealous representation of the client, benefiting of colleagues oversight, error or incompetence, legal interpretation in clients' favor, which sometimes turns into manipulation by the law. Studies also indicate that psychological problems among lawyers are very common phenomenon. Lawyers are more likely than other professions suffer from depression, addiction and psychological tension witnessing such symptoms as insomnia, loss of appetite or overeating, anxiety, social isolation and reclusion, or even paranoia, leading to abuse of alcohol and drugs.*

Keywords: *Legal profession, Decline in Professionalism, Public opinion of lawyers, Lawyers dissatisfaction of the profession.*

Julija Kiršienė, Vytauto Didžiojo universiteto Teisės fakulteto Privatinės teisės katedros profesorė. Mokslinių tyrimų kryptys: teisininkų etika, teisinis išsilavinimas, deliktinė teisė, įmonių teisė, sutarčių teisė.

Julija Kiršienė, Vytautas Magnus University, Faculty of Law, Department of Private Law, Professor. Research interests: legal ethics, legal education, tort law, company law, contract law.